

La interculturalitat

Raimon Panikkar
fotografiat a l'estudi de
casa seva, a Tavertet,
davant el faristol on
antigament llegia i
estudiava dret.

El filòsof català Raimon Panikkar ja no concedeix entrevistes. Només ho fa en casos excepcionals, quan creu realment que val la pena trencar el silenci. Per alegria d'aquesta revista, Panikkar ha fet una excepció amb 'Valors' després d'expressar una gran sintonia amb els plantejaments de la publicació. Des de la seva casa de Tavertet, allunyat del "soroll mundà", Panikkar desgrana les claus per anar més enllà en un concepte tan usat i a vegades buit de sentit com el de "interculturalitat". Completen aquest monogràfic diversos testimonis sobre la interculturalitat a casa nostra i les opinions d'experts relacionats amb aquesta temàtica.

t segons Panikkar

"La interculturalitat comença quan no creiem ser el centre del món"

PER MARIA COLL/JOAN SALICRÚ

En aquests moments creu que la interculturalitat és ja una realitat o tot just un somni de futur?

La interculturalitat no és una realitat, però és un desig, una esperança i un sentit inconscient que si no arribem a entendre'ns ens destruïrem i ens menjarem els uns als altres. En conseqüència, l'únic camí per la pau i la felicitat personal és reconèixer el dret i la diferència amb l'altre. Les cultures no són folklore, són maneres de pensar, de viure, de veure el món. Cultivar la diferència, veure la diferència i no espantar-se d'ella és importantíssim. Cal tenir en compte aquella frase tan difícil de l'Evangeli: "No jutgeu". La interculturalitat comença per aquí. La primera aproximació a la interculturalitat és superar el complex de superioritat que ens hem inculpat. Pensem que individualment o col·lectivament – catòlics, musulmans...- tenim la veritat. Doncs no, la veritat no és monopoli de ningú. La veritat no la posseïm, "la veritat ens posseeix", segons Sant Tomàs. Això sí, ara hi ha un sentit ins-

"Som caminants, som pelegrins en camí, durant el qual l'altre ens dóna la mà"

tintiu que s'escampa per tot el món el qual considera que si no prenem l'altre seriosament no ens podrem entendre.

Quin creu que seria el primer pas per començar a caminar cap a la interculturalitat?

El primer pas passa per un mateix. Si jo em crec en possessió de tota la veritat seré condescendent, però la condescendència pot ferir i irritar. Primer cal buidar-se d'un mateix, és la debilitat intel·lectual: som caminants, som pelegrins en camí, durant el qual l'altre ens dóna la mà. Potser sense la mà de l'altre no arribaria. El primer pas és sentir que l'altre és indispensable, és un company de viatge molt important. Cal distingir entre "alter", l'altre part meva, i "alitud", l'estranger. Jo no sóc complet sense l'altre. És clar, "estima el pròxim com a tu mateix", no com aquell que té els mateixos drets que tu, sinó l'*alter*, aquell que també forma part de mi mateix.

Com ens podem preparar per aquest pas de "buidar-nos de nosaltres mateixos"?

Hi ha una virtut cristiana, molt propagada però poc practicada, que és la humilitat. Hem de pensar que no som els amos del món, no tenim el criteri de totes les coses perquè sempre necessitem de l'altre. La paraula humilitat és molt bonica, vol dir ser "humus" de la terra. És sentir-se unit a la terra. Molts homes han caigut a una gran temptació: intentar fer de la Terra

un paradís terrenal. Per aconseguir aquest paradís es feren les croades, Marx va fer el marxisme, uns altres el capitalisme... L'Evangeli diu: "El Regne de Déu és en nosaltres", en les relacions humanes. Si no crec amb mi, no puc creure en Déu. Hem de recuperar el sentit de les dimensions humanes.

I després de la humilitat, el contacte...

Sí, però el contacte implica el coneixement. Tenim un desconeixement gairebé total de l'altre, només en sabem una caricatura. Tots els musulmans són uns fanàtics, tots els cristians són integristes, els comunistes són dolents... Recordo una senyora de poques llums que deia pestes dels musulmans. Li vaig dir: "Em permet una pregunta? Quants amics musulmans té?". "Jo cap!", em va contestar. Doncs ja podem plegar. No es pot conèixer si no s'estima, però no s'estima si no es té una simpatia innata i aquesta simpatia no es genera si no es coneix. És un cercle vital, no viciós. Tot va junt.

perfil

Raimon Panikkar és filòsof i teòleg. Va néixer a Barcelona el 1918, però ha cultivat especialment la cultura índia. És un dels pensadors contemporanis més destacats, especialment sobre interculturalitat i filosofia de les religions. Ha estat professor de diverses universitats, nacionals i estrangeres, i ha editat diversos llibres: El Cristo desconocido del hinduismo (1994), Invitació a la saviesa (1997), La nova innocència (1998), El mundanal silencio (1999), Diàleg indispensable. Pau entre les cultures (2002) i Pau i interculturalitat. Una reflexió filosòfica (2004). Actualment, instal·lat a la població osonenca de Tavertet, ha creat la Fundació Vivàrium, dedicada promoure el diàleg cultural. ■

"La solució no és ser tothom igual, sinó saber gestionar la diferència"

Un exemple. Quan era petit a casa, els diumenges, hi havia el costum burgès de rebre visites. Un dia, quan els convidats van marxar, li vaig dir a la mare: "Quina gent més antipàtica!". I la meua mare només em va contestar: "No t'has fixat amb la cara que feies?". És clar, si la meua cara mostrava molèstia, els altres s'empipaven. Tot, també la interculturalitat, és correlatiu. No només els altres s'han d'adaptar a mi; jo també m'haig d'adaptar als altres. Una altra anècdota significativa, a Nova York. Tothom m'avisava de la perillositat dels carrers i un dia, al mig de Central Park veig un home, per mi sospitós, que venia en direcció contrària. Vaig pensar en córrer o fugir però al final em vaig encomanar a Déu. Ens vam creuar. En aquell moment vaig adonar-me que el terrorista era jo; ell també tenia por de mi. Tots dos estàvem espantats l'un de l'altre. Des d'aquell dia vaig pensar: "Mai més tindràs por d'un estranger".

Però ara, malgrat conèixer poc dels altres, no sabem més que abans, no coneixem més?

Això no és veritat. És un defecte de la nostra formació cultural pensar que ara ho coneixem tot. Abans hi havia pensadors, com per exemple Ramon Llull, que coneixien a fons les cultures. Aquest coneixement penetraven en la gent. No crec que nosaltres ara estiguem en un espai cultural millor. Si una cosa em fa patir és aquesta epidèmia universal de banalitat. Abans la gent anava a la taverna no només per emborratxar-se, sinó a discutir, a parlar... Després d'observar una noia bonica, discutien sobre els grans problemes de la humanitat: què és el sofriment, la joia, allò humà...? Hem de superar el clicé del progrés.

Però si que és veritat que viatgem per tot el món...

Si, viatgem pel món amb la butxaca forrada d'euros quan l'altre encara viu amb un euro al dia... Quina democràcia hi ha si tolerem que l'altra meitat de la Humanitat visqui amb menys de dos euros al dia? El turisme és millor que res, però aporta poca cosa. La majoria dels viatgers van amb taxis, d'hotel en hotel, desconeixent la llengua, la cultura...

Per tant... vostè pensa que la globalització és positiva o negativa per la interculturalitat?

Indiscutiblement l'avantatge de l'anomenada globalització és que ens posa en contacte amb tota la gent que és diferent a nosaltres. La globalització no és una novetat. Des de fa milers d'anys que uns quants senyors ja parlaven de globalització quan van voler construir la Torre de Babel. Era una torre en la qual tothom hi havia de caber. Aleshores Jahvè va tenir el bon sentit comú de dispersar les llengües i va destruir el primer somni de la globalització. Jo penso que l'ideal no és la globalització sinó petites cabanes de dimensió humana on la gent es pugui entendre. La globalització és: "Qui paga, mana". Interculturalitat no és monoculturalitat. Si tots parléssim anglès ens entendríem, si tots paguéssim amb euros seria més fàcil, si tots fóssim cristians estaríem en pau... no senyor, no és així. Sant Tomàs deia: "La saviesa divina va voler la diversitat dels homes". Tots som diferents.

... així rebutja la unitat.

Sí, no crec que haguem de buscar la unitat, sinó l'harmonia. Per exemple, en el cristianisme tenim la Trinitat, que no són u, sinó tres. Cap s'imposa a l'altre. Les tres persones són iguals. Malament rai si jo em sento superior a vostè perquè sé llatí. Jo potser sé moltes coses, però si parlem de futbol, un tema tan respectable com qualsevol altre, no sé res de res. Ens manca obertura, acceptar que l'altre també ens pot ensenyar. Això és un dels defectes del cristianisme històric, sovint hem anat a ensenyar però no hem anat a aprendre.

Per trencar aquest cercle de temença i desconeixement qui ha de fer el primer pas?

Hem de ser nosaltres, aquells que vivim en el benestar. Els altres només han vingut aquí perquè la política europea i nord-americana els ha robat tot el que tenien. Durant la revolució de 1968, recordo que a Zurich, una de les ciutats europees amb una renda per càpita més alta, hi havia un gran cartell que deia: "Vosaltres us moriu de fam, nosaltres ens morim de fàstic". L'enriquiment que ens porten els immigrants és enorme.

"Tenim un desconeixement total de l'altre, només en sabem una caricatura"

Interculturalitat des de diverses perspectives

Un brasiler, un marroquí, un indi, una guatemalteca, una alemanya i una colombiana que viuen a Catalunya aporten el seu testimoni sobre la interculturalitat des de l'experiència pròpia en el dia a dia.

"La interculturalitat és un espai d'encontre i comunicació entre cultures; una comunicació que ha de portar amb ella l'esforç de l'escolta atenta, de la mirada curiosa i oberta a allò diferent. Aquest espai d'encontre i comunicació ha de permetre que les cultures que es troben es transformin i es nutreixin d'elements nous, però també ha de possibilitar que es replantegin elements, que s'exerceixi una capacitat de crítica, sempre des del respecte. Els valors que associem a la interculturalitat són el diàleg i el respecte".

Amalia Valderrama.
Colombiana, psicòloga social.

"Crec que la multiculturalitat consisteix en compartir experiències amb gent que viu fora del teu entorn, de la teva cultura, sense discriminació o prejudicis. No és fàcil, ja que cada societat està condicionada als seus comportaments o a la seva timidesa. Crec que l'important és acceptar cada cultura com es presenta. Per exemple,

encara que no estigui d'acord amb la política internacional dels EUA no jutjaré un nordamericà per la seva nacionalitat. A Barcelona estic tenint l'oportunitat de conèixer molta gent de molts llocs diferents i d'emportar-me una mica de cada cultura".

Ricardo Torres
T treballador, brasiler.

"Del nostre intercanvi de cultures, desconeixem. I això és un problema. És important que ho fem aprop. Què és possible? Com conviure junts? Com respectar les diferències i colors i diferències? Malgrat això, al final, si tanquem en els nostres prejudicis, no rodem tots junts. Els fets per entendre-ho són els que ens portem a casa".

Younes Harrak
Estudiante del dret

les frases

"La bellesa de l'arc de Sant Martí radica en la seva diversitat, en els colors diferents"

Proverbi africà

"Si no'ns entenem per leuenguages, entenem-nos per amor, car en el teu cant se representa a mos ulls mon Amat"

Ramon Llull, escriptor

El lector escèptic

Francesc Ponsa

La principal funció de la informació pragmàtica consisteix en “fer saber”; però si el receptor no creu que la informació rebuda és real, els mitjans de comunicació no poden complir amb el seu propòsit. En aquest sentit, els mitjans de comunicació ens proposen un contracte pragmàtic fiduciari que pretén fer-nos creure que el que diuen els mitjans és cert. La estratègia consisteix en construir un discurs que pugui ser creïble. Per aquesta raó, es fa aparèixer en la notícia les fonts que ha consultat el periodista citades entre cometes, alhora que facilita moltes dades sobre l’esdeveniment de manera que no es pugui dubtar de la veracitat de la informació. En l’àmbit periodístic, s’afirma que un discurs sobre l’actualitat d’esdeveniments es considera objectiu quan el receptor té la sensació de que si hagués estat en el lloc dels fets, ell també ho hauria explicat de la mateixa manera. Per tant, ens trobem davant d’una negociació de subjectivitats.

En la majoria dels casos, estereotipar és una manera fàcil de posar d’acord informadors i audiència, ja que els estereotips són percepcions compartides àmpliament per la societat. Tanmateix, existeix una pràctica molt perillosa dins el context comunicacional: la divulgació mediàtica de nous estereotips. El discurs informatiu construeix un espai cognitiu i emotiu que estableix límits entre el “nosaltres” i els “altres”. Els mitjans de comunicació, d’una forma explícita o implícita, fan una construcció identitària a partir d’aquest espai cognitiu que estableix les fronteres que ens separa dels demés. Ras i curt: estableixen les identitats i les alteritats. Per exemple, a l’Estat espanyol s’ha construït una identitat estigmatitzada dels immigrants sense papers. La paraula “il·legal” és un adjectiu que el discurs informatiu ha convertit en un substantiu. Un “il·legal” és un immigrant que ha entrat a un país de forma il·legal. Ens trobem davant d’una visió simplificadora i estigmatitzada de la realitat. La diversitat cultural comporta una crisi del discurs informatiu perquè aquest necessita de

"És necessari una comunicació intercultural que ens convidi a (re)pensar-nos"

noves categories per explicar la realitat i aquestes categories no sempre són compartides pels periodistes i els destinataris de la informació. Com a conseqüència dels atemptats terroristes de l’11 de setembre a Nova York, en alguns sectors es va equiparar islam amb terrorisme. Ara, el terme políticament correcte és l’eufemisme “terrorisme islamista”.

De la mateixa manera, és interessant fer esment a les metàfores discursives dels processos migratoris. Els mitjans utilitzen metàfores naturals no canalitzades (com onada, allau, marea, fluxos migratoris...) que identifiquen aquests processos amb l’inevitable i el caos. Segons Miquel Rodrigo, Catedràtic de la comunicació a la UAB, la millor manera de superar aquesta problemàtica és potenciant la existència dels lectors escèptics. Segons Rodrigo, un lector escèptic és aquell que examina acuradament els discursos dels mitjans de comunicació i sap interpretar les notícies conscient de l’efecte que pretenen crear. Per exemple, atenent a gran part de la informació sobre minories ètniques apareix a la pàgina de successos. Per canviar aquesta dinàmica és necessari una comunicació intercultural eficaç que ens convidi a (re)pensar-nos. Tots els col·lectius tenen el dret a explicar-se ells mateixos superant els estereotips. Es tracta de que el poder de la representació recaigui més en els representats. ■

Francesc Ponsa
és doctorand en Comunicació,
Política, Mèdia i Societat

“El problema de base per la interculturalitat és crear les condicions necessàries per l’alliberament de les cultures oprimides”

Guillermo Bonfill, filòsof

“Si acceptem que no hi ha jerarquia entre les cultures, estarem postulant el principi ètic que considera que totes les cultures són igualment i mereixedores de respecte”

Miquel Rodrigo, professor de Periodisme de la UAB

La oportunidad del encuentro

Caterine Galaz

La evidencia de la coexistencia de personas con referentes culturales diversos en Santa Coloma de Gramenet, llevó a que en el año 2001 se constituyera la Fundació Integramenet como una opción en la intervención social respecto de este tema en esta ciudad. Se quiso abrir un espacio de encuentro, donde se viviera una real acogida y no una simple recepción. De allí que surgiera el slogan de la entidad: “un espacio para todos”.

Así se inició esta aventura. Primero con clases de idiomas, luego con algunas actividades de sensibilización de la comunidad local (catalanes y españoles en general) frente a la inmigración, hasta llegar a lo que es hoy esta entidad. Actualmente tiene dos áreas de trabajo: la de “promoción integral e inclusión” (con clases de idiomas, capacitación laboral, apoyo en el acceso a la vivienda, entre otras actividades), y la de sensibilización (espacios de diálogo, encuentro y conocimiento mutuo, conferencias y presencia en los medios de comunicación, espacios de encuentro intercultural, contacto con asociaciones de barrio, etc.).

Se puede decir que Santa Coloma de Gramenet está constituida por la inmigración: por el encuentro de personas tanto catalanas como provenientes de diversas zonas de España, quienes especialmente desde la década del 50 buscaron mejor vida en este lugar, más las inmigraciones que actualmente vienen más allá del continente. Santa Coloma se ha constituido en un abanico multicolor: sólo basta pasear por sus calles para encontrarse con gente proveniente de diversos puntos cardinales (Marruecos, China, Bangladesh, Ecuador, China, Pakistán...). Es, en definitiva, una ciudad con un tremendo potencial de encuentro y diálogo.

Por ello, la fundació Integramenet apuesta por una intervención social basada en lo que se considera como “interculturalidad”. Para nuestra entidad, esta idea es un proceso que se debe fomentar en sociedades donde se está haciendo cada vez más evidente el encuentro de personas provenientes de diversos puntos geográficos. La interculturalidad hace alusión a la interacción, se refiere a una relación comprensiva entre los sujetos que comparten un espacio y que poseen referentes culturales diversos. Lo multicultural actualmente es un hecho: tenemos vecinos venidos de afuera, los vemos en la calle, están en las bibliotecas, en los

comercios, en los colegios... lo multicultural ya se vive cotidianamente, y puede convertirse en uno de los caminos sencillos de actuación para aceptar a los recién llegados: “dejar que simplemente coexistan”. Sin embargo, la inmigración vista como una oportunidad de intercambio, nos lleva a pensar en superar este simple hecho de coexistencia para caminar hacia la “convivencia”, favoreciendo puentes de “interculturalidad”.

De allí, la importancia de que en las sociedades receptoras se desarrollen procesos de conocimiento mutuo porque parte de la consolidación de las imágenes negativas se debe a la falta de contacto y desconocimiento. Generalmente desde los grupos de recepción se tiende a buscar cierta asimilación de las personas que llegan, a las formas, maneras y tradiciones de las sociedades a las que se insertan... Sin embargo, una inclusión intercultural plantea más la promoción de la convivencia en igualdad de oportunidades, derechos y deberes, con respeto mutuo a las creencias, referentes culturales y concepciones de vida. Para apuntar hacia esa “inclusión social intercultural” se requiere que tanto el entorno social que recibe como quien se traslada a un nuevo contexto, no olviden mantener una actitud abierta, suspendiendo los juicios o las imágenes aprendidas. Pero además la interculturalidad requiere una serie de bases: a nivel global cambios en la forma de recepción del extranjero (la desvinculación por ejemplo de los conceptos de ciudadanía y nacionalidad, la disminución de las desigualdades sociales). A nivel local, asumir a la inmigración como ciudadana tiene implicaciones prácticas, no sólo el cumplimiento de los deberes por parte de los inmigrantes como cualquier otro vecino, sino también derechos a los servicios sociales, a un trabajo digno, a una vivienda, por ejemplo. Otro aspecto importante como base para la interculturalidad es la promoción de espacios comunes de convivencia social.

Desde Integramenet creemos que la interculturalidad no se logra tan sólo con el contacto cotidiano de la calle, o con la simple buena intención para apuntar hacia esa meta, sino sólo con un proceso educativo a todo nivel (niños, jóvenes, adultos) que implique promover un interés por lo que a simple vista parece diferente, el derecho a ser similares, y la conciencia de contribución que puede aportar la inmigración. Asimismo, a nivel organizacional, implica un trabajo en red, y no jerárquico, entre los sectores públicos, ONGs y asociaciones vecinales y de inmigrantes.

En resumen, Integramenet cree en la promoción de la interculturalidad como un desafío y un camino que no está ajeno de dificultades, pero que aún siendo así, vale la pena correr el riesgo para poder mejorar las relaciones entre quienes vienen de latitudes lejanas y los miembros de la sociedad de recepción. ■

 "La interculturalidad es la relación comprensiva entre los sujetos que comparten un espacio"

Caterine Galaz és patrona de la Fundació Integramenet i doctora en Filosofia de la Educació per la Universitat Autònoma de Barcelona